Engelen, een project van de commissie Kunst en Verdieping
Met een veranderend godsbeeld verandert ook het beeld dat wij van engelen hebben. We zien een andere dimensie van God en die verandering geldt ook voor engelen; God is geen persoon meer, geen man of vrouw, maar heeft een andere dimensie: Als licht (dat ons aanstoot in de morgen, Huub Oosterhuis), lucht en natuur, altijd aanwezig. Ook als ervaring, als kunst, literatuur en muziek. God laat zich ervaren door engelen, door naamloze engelen en aartsengelen met een bepaalde opdracht of taak. Engelen worden weinig genoemd in de bijbel maar wel vaak als zodanig bedoeld, als gewone mensen, toevallige ontmoetingen en gesprekken.

De kunst heeft dankbaar en uitgebreid gebruik gemaakt van engelen. Zij heeft engelen vleugels gegeven. Vleugels als het symbool van een bovennatuurlijke aanwezigheid, de verbinding tussen mens en God en goddelijke bescherming. Met de vleugels bedekken zij hun ogen in de nabijheid van God (en de ark). Wij herkennen engelen in schilderijen aan hun vleugels. Genesisverhalen gaan over engelen zonder vleugels. In het verhaal van het bijna-offer van Abraham grijpt een engel in. Vogels beschermen hun jongen met hun vleugels.

She sits like a bird - Iona / Zij zit als een vogel - Lb 701 (hier als de Geest).

Met hun vleugels onderscheiden engelen zich van de heiligen. Een ander verhaal is het bezoek van de drie gewone mannen aan Abraham. Hij ontvangt ze, biedt een maaltijd aan. Zij voorspellen dat hij een zoon zal krijgen bij Sara. En bij hun vertrek herkent hij drie engelen in hen. Volgens Huub Oosterhuis als ‘een steekvlam in de nacht’ in het lied ‘Gij zijt voorbij gegaan’. - Liedboek 607.

De Joodse mystieke traditie de Kabbala, kent 47 engelen, ieder met een eigen opdracht. Mumiah is de laatste. Tijdens onze dienst van de eerste adventszondag van het kerkelijk jaar wordt dit toegelicht.
In de joodse kunst komen engelen ook vaak voor bijvoorbeeld in de Haggada, het boek dat de uittocht uit Egypte vertelt met tekst en liederen. De Joods-Russische Marc Chagall schilderde de beroemde ‘Vallende Engel’ (1922).

De eerste religieuze en christelijke kunst is ontstaan uit de behoefte van de mens om zich creatief te uiten en had de functie om een verhaal of boodschap te vertellen in een tijd dat weinigen nog konden lezen.
Een uitspraak van Bonaventura, een Franciscaans geleerde in de 13de eeuw:
“omwille van de eenvoud van de ongeletterden, die niet kunnen lezen, omwille van de zwakheid van het geheugen dat op den duur de grote gebeurtenissen zou vergeten en omwille van de traagheid van het gevoel, dat zich gemakkelijker door de schilderingen dan door het woord laat ontroeren”
Voor de wel geletterden, zoals adel, vorsten en kerkvorsten werden geschriften als evangeliaria, gebedenboeken en kalenders fraai geïllustreerd. Hun doel was driedelig:

het aantonen van hun rijkdom en macht
een plaats reserveren in het hiernamaals

en voor een goed christen is geen boek te duur, geen prijs te hoog.

Een belangrijke functie hebben de twee engelen in het opstandingverhaal bij het graf van Jezus. Volgens het evangelie van Lucas en Johannes treffen twee Maria’s het lege graf aan met twee engelen (mannen met blinkende kleren), één aan de hoofdzijde en één aan de voetenzijde van waar Jezus lag. In de getallensymboliek (de Kabbala) staat twee voor harmonie, samenwerking en balans. De twee engelen staan hier voor wet of Thora en voor menselijkheid of Barmhartigheid.
Citaat uit de brief van de Raad van Kerken aan de vaste Kamercommissie voor Asiel en Migratie (jan.2025) over (onder meer) het kerkasiel dat door de Protestantse wijkgemeente de Open Hof in Kampen is verleend aan de familie Babayants: *“Wij zijn ons bewust van het feit dat er een lange juridische weg is gegaan en dat wij een standpunt innemen dat indruist tegen de bestaande formele*

criteria en processen. Wij zien hier dat een juridisch proces niet altijd een rechtvaardig besluit oplevert."

Het was niet altijd pais en vree in de hemel met de engelen onderling leert ons de geschiedenis van Lucifer. Lucifer een treurspel van Joost van den Vondel (1587-1579). We kennen hem ook als Satan, tegenstander van God. de leider van de gevallen engelen (demonen). Het treurspel speelt zich af in de hemel, als God de mens boven de engelen plaatst en Lucifer daarom een opstand ontketent. Michaël 'bliksemt' (volgens Vondel) hem de hemel uit en uit wraak verleidt Lucifer Adam en Eva tot de zondeval.

Een bijzonder engelenlied
In paradisum - Lb 959 geeft een fraai inzicht in de taken van engelen in de oud kerkelijke traditie. In het slot van de oud kerkelijke begrafenisliturgie, krijgen de engelen een hoofdrol in dit schitterend lied. Het is het moment dat de overledene wordt uitgedragen uit de kerk, uit de familie, vrienden en bekenden, de engelen van zijn aardse leven, op weg naar de begraafplaats en wordt daar overgedragen aan de engelen van het eeuwige leven. De overledene wordt volgens de oude traditie ontvangen en verder begeleid door engelen. Vervang in de Latijnse tekst de engelen door nabestaanden en vrienden. Zolang de overledene herdacht wordt blijft hij leven in hun harten en gedachten.

In paradisum deducant te angeli;	Dat de engelen je mogen geleiden
tuo adventu suscipiant te martyres	en mogen zij die je voorgingen, de martelaren,
et perducant te in civitatem sanctam	je bij je komst begroeten
Jerusalem.	en je leiden tot in de hemelse stad Jeruzalem.
in Chorus angelorum te suscipiat	Dat het koor der engelen je zal ontvangen
et cum Lazaro, quondam paupere,	en mag je met Lazarus, de arme van weleer,
aeternam habeas requiem.	voor altijd rusten in vrede.

Het is een eeuwenoud, hoopvol en troostrijk gezang met uitzicht op de toekomst. Als je dit lied leest of zingt rond de jaarwisseling, de wisseling van het oude en nieuwe kerkelijk jaar en je vervangt de engelen door familie en vrienden dan wordt dit een heel bijzonder lied.

November 2026
Cees Luijten